

DOI: 10.33270/03233302.103
УДК 159.942:351.741

Розпізнавання та розуміння базових емоцій як складові емоційної обізнаності курсантів

МИХАЙЛЮК Іванна*

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-2639-1353>;

ЗАХАРЕНКО Людмила

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник відділу організації
наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності

Національної академії внутрішніх справ

м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2121-0862>

Анотація. Висвітлено результати емпіричного дослідження емоційної обізнаності курсантів-першокурсників. Проаналізовано їхні вміння розпізнавати базові емоції людини за мімічними виявами, розуміти й правильно інтерпретувати власні емоції та емоцій інших людей. Метою статті є емпіричне вивчення емоційної обізнаності курсантів. Методологію дослідження становлять сучасні наукові уявлення про фізіологічну основу емоцій та їхню диференціацію. Використано методи емпіричного психологічного дослідження (тестування, анкетування), порівняльного аналізу, структурно-логічний метод. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що проведено вивчення особливостей емоційної обізнаності курсантів на початку професійного навчання. Встановлено, що рівень емоційної обізнаності курсантів-першокурсників недостатній, оскільки вони цілком не усвідомлюють і не розуміють емоції, які переживають, не завжди можуть їх інтерпретувати. Вони відчувають складнощі під час розпізнавання та вербалізації базових емоцій за їх мімічними виявами. Курсанти менше впевнені у власній здатності розуміти свої та чужі емоції, на відміну від працівників Національної поліції України та цивільних осіб, старших за віком. Курсанти, як і студенти юридичних вишів, поліцейські та цивільні особи не розпізнали емоцію «зневага» серед інших базових емоцій. Найбільш упізнаваною базовою емоцією є «радість», яку курсанти розпізнавали частіше за студентів юридичних вишів, поліцейських, цивільних осіб. Однак емоція «гнів» є більш упізнаваною, а емоція «здивування» – менш упізнаваною здобувачами вищої освіти, ніж поліцейськими. Здобувачі вищої освіти та поліцейські частіше не впізнавали емоцію «сум», яка є протилежною радості, порівняно із цивільними особами. Обґрунтовано висновок щодо необхідності розвитку емоційної обізнаності курсантів.

Ключові слова: емоції; емоційна обізнаність; профайлінг; курсанти; студенти; психічний стан; міміка.

Історія статті:

Отримано: 05.09.2023

Переглянуто: 06.10.2023

Прийнято: 02.11.2023

Рекомендоване посилання:

Михайлюк І., Захаренко Л. Розпізнавання та розуміння базових емоцій як складові емоційної обізнаності курсантів. *Юридична психологія*. 2023. № 2 (33). С. 103–112. doi: 10.33270/03233302.103.

*Відповідальний автор

Вступ

В умовах введення воєнного стану на всій території України важливим є використання поліцейськими профайлінгу під час перевірки підозрілих осіб (перевірка документів на блок-постах, проведення особистого огляду, обшуку) з метою запобігання протиправним діям, для пошуку та затримання особи, яка вчинила злочин, для виявлення осіб, причетних до злочинної діяльності, а також з метою визначення актуальних психоемоційних станів і прогнозування вірогідної поведінки чи намірів особи, з якою поліцейський взаємодіє (Halustian, Zakharenko, & Motliakh, 2019; Dmytryk, & Kondratiuk, 2021; Sweeney, 2022).

Профайлінг актуальний для всіх видів поліцейської діяльності (адміністративної, досудового розслідування, оперативно-розшукової, охоронної) як додатковий метод розкриття, розслідування та профілактики правопорушень.

Знання особливостей мімічних виявів базових емоцій і візуальне спостереження за їх виявами на обличчі людини, яке є об'єктом професійної уваги, дозволить розпізнати, яку емоцію (емоції) вона переживає, та в якому психічному стані перебуває. Розуміння поліцейськими Національної поліції України (далі – НПУ) емоцій інших людей передбачає наявність у них емпатії, здатності до розуміння й усвідомлення своїх емоцій.

Під час впізнання людиною власної емоції провідною ознакою є її суб'єктивне переживання, а під час розпізнання емоцій інших людей – мімічні вияви емоцій. На це не здатна жодна зі спроектованих комп'ютерних моделей, оскільки відстежує лише один, найхарактерніший мімічний вияв людської емоції (Barmak et al., 2020). Упізнаючи емоції інших, людина використовує «когнітивні схеми емоцій» (тобто встановлює низку ознак, завдяки яким можна визначити наявність тієї чи іншої емоції, та зіставляє цю сукупність ознак зі схемою, що дозволяє ідентифікувати емоцію) (Zarytska, 2022). Вербальний опис емоції містить ознаки, які є константами в упізнанні емоцій за виразом обличчя, а їх кількість свідчить про пізнавальні можливості суб'єкта, вміння свідомо виокремлювати ознаки експресії та переживань (Goulman, 2018; Hud, 2018).

У психології емоційну обізнаність розглядають як здатність розрізняти та називати емоції; знання репертуару емоцій та їх експресивного вираження, усвідомлення й розуміння власних емоцій, постійне поповнення словника емоцій (Varii, 2016; Kyrylenko, 2018). Усвідомлення особистістю власних емоцій є чинником розумної поведінки, а розуміння емоцій інших людей сприяє побудові ефективної комунікації (Halustian, Zakharenko, & Motliakh, 2019; Dmytryk, & Kondratiuk, 2021).

Емоційний світ особистості досліджували такі українські та іноземні науковці в галузі психології: М. Б. Бригадир, Г. О. Гуд, П. Екман, В. В. Зарицька, Т. С. Кириленко, Т. М. Малкова; у філології: Н. К. Войцехівська, Л. І. Гаврищак, О. Ю. Літінська, Н. І. Михальчук, В. І. Паленга; у галузі технічних наук: О. В. Бармак, О. Д. Калита, Ю. В. Крак, В. О. Кузнєцов, А. І. Куляс, Е. А. Манзюк та ін.

Базові емоції – це емоції, спільні для всіх здорових людей на всіх континентах, що пояснюється наявністю фізіологічної бази (мозкові структури, що відповідають саме за цю емоцію) та зовнішньою схожістю у вираженні емоцій людьми (Izard, 2007; Matsumoto, & Hwang, 2013; Ortony, 2021; Zinck, & Newen, 2008). Більшість базових емоцій є вродженими. Через емоції реалізується задоволення (позитивні емоції)/незадоволення (негативні емоції) різних потреб організму (Voitsekhivska, 2018; Kyrylenko, 2018; Lazurenko, 2018; Linviakova, & Khahetska, 2018).

Американський психолог Пол Екман (Paul Ekman), який є відомим фахівцем у сфері психології емоцій і розпізнавання брехні, виокремив і детально описав сім базових емоцій: anger (гнів), disgust (відраза), fear (страх), joy (задоволення), sadness (сум), surprise (здивування), contempt (презирство) (Ekman, 1999; 2003; 2020). На його думку, в утворенні базових емоцій беруть участь три автономні ділянки обличчя: 1) лоб і брови; 2) ділянка навколо очей (очі, повіки та перенісся); 3) нижня частина обличчя (ніс, щоки, рот, підборіддя та щелепи) (Ekman, 2020).

Базова емоція «задоволення» – це активна позитивна емоція, що з'являється за умови повного задоволення актуальної потреби та виражається в гарному настрої (Varii, 2016; Ekman, 2020). Сигналом задоволення є посмішка.

Також Пол Екман стверджує, що слова «задоволення», «радість», «щастя», «веселощі», «fiero», «paches», «екстаз» недостатньо конкретні для опису емоції задоволення, однак відповідного слова немає. Ми використовуємо слово «радість» як назву цієї емоції. Близькими за змістом до концепту «радість» є «щастя», «веселість/веселощі», «задоволення», «приємність/приємне відчуття» (Varii, 2016; Havryshchak, & Borysenko, 2019; Olkhovych-Novosadiuk, 2022). Радість і задоволення – це складові щастя (Havryshchak, & Borysenko, 2019, p. 41).

Базова емоція «страх» має біологічне підґрунтя та прослідковується вже в немовлят. Згодом страх отримує соціалізовану, обумовлену національно-культурними особливостями форму вияву (Mykhalchuk, & Onufriieva, 2020; Bryhadyr, 2018).

Базова емоція «гнів» як фізіологічна та психологічна відповідь на сприйняту реальну чи вітальну загрозу може набувати форм від легкого роздратування до сильної люті (Litinska, &

Palenka, 2018, p. 139). Гнів уперше виявляється в немовлят у рефлексорному стисненні рук.

Базова емоція «відраза» (або огида) – це негативна емоція, яка є станом психічного пересичення та пов'язана з емоційним тоном відчуттів (Varii, 2016). Відразу викликає огидний об'єкт, у разі появи якого виникає природна реакція відторгнення (відкинути те, що може нашкодити). Це вияв антипатії, глибокої ворожості (Hud, 2018), що полягає в неприємних відчуттях в організмі (Ioffe, & Vynohradova, 2020, p. 105). Людина навчається почувати відразу в міру дорослішання та соціалізації, однак як самостійна емоція вона виникає в дитини у віці від 4 до 8 років.

Базова емоція «зневага» (або презирство) з'явилася, коли відраза стала більш соціальною. Зневага – це специфічний вияв ворожості, відчуття відрази однієї людини до іншої, що виражається в діях, повних сарказму (злої іронії) або ненависті, а її мімічний вияв відповідає комбінації двох емоцій: відрази та гніву (Varii, 2016; Ioffe, & Vynohradova, 2020). Виявом зневаги також є насмішка (Ioffe, & Vynohradova, 2020, p. 107). Зневага не належить до негативних емоцій, адже відчуття зневаги до інших приносить більшості людей задоволення (Ekman, 2020).

Найтриваліша за часом базова емоція людини – це «сум» (або смуток). Ця емоція виникає в разі значного незадоволення людини будь-якими аспектами життя, а також зумовлюється втратою значущої людини (Hud, 2018; Linviakova, & Khahetska, 2018).

Найкоротшою за тривалістю (до декількох секунд) є базова емоція «здивування» (або подив). Це враження від чогось несподіваного, дивного, незрозумілого (Varii, 2016; Malkova, 2018). Ця емоція виявляється в процесі пізнання та є реакцією на новий, несподіваний або невідомий об'єкт. Незвичайність стимулу є головною причиною появи здивування. З'являється ця емоція в дітей віком 5–7 місяців. Здивування проходить, коли людина усвідомлює, що відбувається.

Базові емоції можуть поєднуватися (радість – із подивом, зневагою, гнівом, страхом; відраза – із гнівом, подивом, страхом, смутом і радістю). Мімічні вияви базових емоцій можуть бути ледве помітними або дуже яскравими (залежно від інтенсивності переживання) (Malkova, 2018, p. 93; Lazurenko, 2018). Навіть якщо людина намагається приховати вияв своїх емоцій, то на якусь мить на її обличчі з'явиться мікровираз м'язів обличчя.

Матеріали та методи

Метою статті є емпіричне дослідження та окреслення особливостей емоційної обізнаності курсантів – майбутніх працівників органів і підрозділів Національної поліції України.

З цією метою серед курсантів, які навчаються офлайн у закладі вищої освіти із специфічними умовами навчання, було проведено емпіричне дослідження. До дослідницького процесу було залучено 32 респонденти, які ввійшли до складу чотирьох експериментальних груп:

1) курсанти першого курсу (n=17) Національної академії внутрішніх справ віком від 17 до 19 років (середнє значення – 17,4 роки);

2) студенти цивільних юридичних вишів (n=5) віком від 18 до 20 років (середнє значення – 19,2 роки);

3) поліцейські НПУ (n=5) віком від 28 до 40 років (середнє значення – 35,6) та зі стажем служби понад 10 років (середнє значення – 14,2 роки);

4) цивільні особи (n=5) віком від 36 до 60 років (середнє значення – 49,2 роки).

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що курсанти-першокурсники на початку професійного навчання не завжди правильно розуміють власні та чужі емоції, не досить вдало розрізняють базові емоції за їх мімічними виявами.

Під час проведення емпіричного дослідження використано:

1. Анкету, яка містила запитання закритого типу (варіанти відповідей: «так»/«ні») для вивчення розуміння респондентами емоцій.

2. Проективну методіку для вивчення особливостей розпізнавання респондентами базових емоцій за їх мімічними виявами.

Також у дослідженні застосовано методи емпіричного психологічного дослідження (тестування, анкетування), порівняльного аналізу, структурно-логічний метод. Для обробки результатів дослідження використано описову статистику, непараметричний статистичний критерій Фішера. Статистична обробка даних проводилася за допомогою функцій і формул версії Excel, яка входить у програмний пакет Microsoft Office 2007.

Результати й обговорення

З метою вивчення особливостей розуміння курсантами емоцій організовано анкетування.

На запитання анкети «Чи розумієте Ви свої емоції?» ствердно відповіли понад 58,8 % (10) курсантів (з них – 35,3 % (6) чоловічої та 23,5 % (1) жіночої статі). Заперечно відповіли 41,2 % (7) респондентів (з них – 5,9 % (1) чоловічої та 35,3 % (6) жіночої статі).

На запитання «Чи розумієте Ви емоції інших людей?» більшість курсантів (58,8 % (10 осіб) відповіли, що не розуміють чужих емоцій. Це визнали 17,6 % (3) чоловічої та 41,2 % (7) жіночої статі. Вважають, що можуть інтерпретувати емоції інших людей, 41,2 % курсантів (із них – 23,5 % (4) чоловічої та 17,6 % (3) жіночої статі).

Відповідно до отриманих відповідей було сформовано чотири групи курсантів:

- 1) розумію свої емоції, але не розумію чужих емоцій;
- 2) не розумію ні своїх, ні чужих емоцій;

3) розумію свої та чужі емоції; 4) розумію чужі емоції, однак не розумію своїх емоцій (Mykhailiuk, & Zakharenko, 2023).

Розподіл респондентів по групах подано на гістограмі (рис. 1).

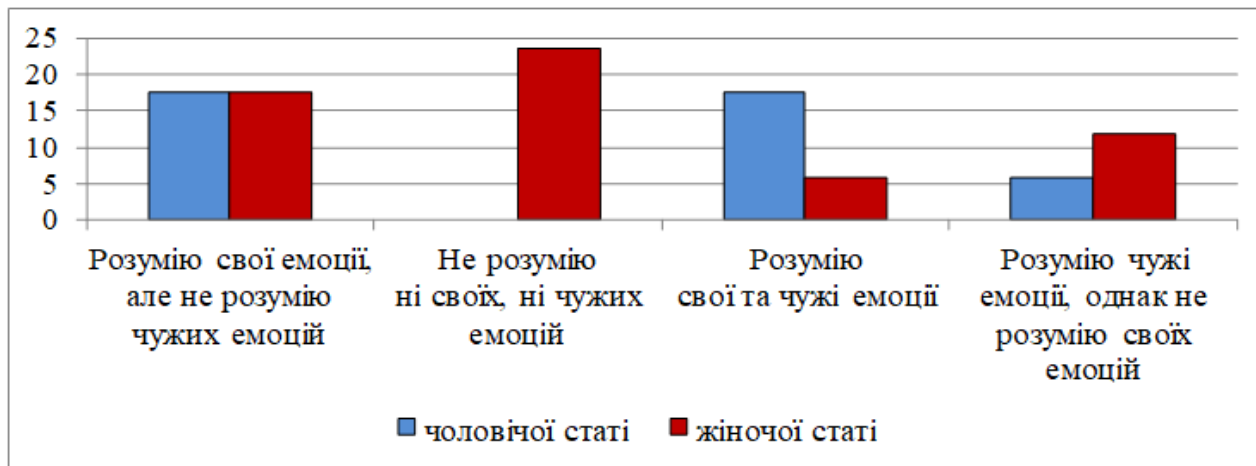

Рис. 1. Розуміння своїх та чужих емоцій курсантами різної статі, %

Згідно з отриманими даними майже чверть (23,5 %) курсантів (17,6 % чоловічої та 5,6 % жіночої статі) зазначили, що розуміють свої та чужі емоції, а третина (35,6 %) курсантів (порівню обох статей) – розуміють свої емоції, але не розуміють чужих. Вказали, що розуміють чужі емоції, але не розуміють своїх – 17,6 % курсантів (11,8 % чоловічої та 5,9 % жіночої статі). Приблизно кожна п'ята курсантка (23,5 %) не розуміє ні своїх, ні чужих емоцій (ніхто з респондентів чоловічої статі про це не зазначив).

За допомогою ϕ -критерію Фішера встановлено, що частка курсантів, які вважають, що розуміють свої емоції, але не розуміють чужих емоцій, статистично значимо не переважає інших ($\phi=1,18$; $p \geq 0,05$). Частка курсантів, які вважають, що розуміють свої емоції, та частка курсантів, які переконані у власному невмінні розуміти емоції інших людей, статистично суттєво не відрізняються ($p \geq 0,05$). Частки респондентів чоловічої та

жіночої статі, які переконані в розумінні своїх емоцій та нерозумінні емоцій інших людей, статистично значимо не відрізняються ($\phi=0,49$; $p \geq 0,05$). Частки курсантів, які висловилися щодо нерозуміння власних емоцій та які вказали про розуміння емоцій інших людей, статистично значимо не відрізняються ($\phi=0,426$; $p \geq 0,05$).

Таким чином, проведене анонімне опитування дозволило визначити, що однакова кількість курсантів, які розуміють свої емоції, та курсантів, які не розуміють емоції інших людей. Однакова кількість курсантів чоловічої та жіночої статі визнали, що розуміють власні, але не розуміють чужі емоції. Про нерозуміння ні своїх, ні чужих емоцій висловилися кожна четверта курсантка.

Порівняння отриманих даних респондентами емпіричних груп дозволило визначити диференціальні відмінності (табл. 1).

Таблиця 1

Відмінності в розумінні своїх і чужих емоцій респондентами експериментальних груп (φ-критерій Фішера)

	Відмінності					
	(курсанти-студенти)		(курсанти-поліцейські)		(курсанти-цивільні)	
	ϕ	p	ϕ	p	ϕ	p
Розумію свої емоції, не розумію чужі	0,66	0,100	1,65	0,049	1,79	0,037
Не розумію свої та чужі емоції	0,68	0,100	0,66	0,100	0,68	0,100
Розумію свої та чужі емоції	0,96	0,100	2,56	0,003	1,65	0,049
Не розумію свої емоції, розумію чужі	1,65	0,049	1,65	0,049	1,65	0,049

Згідно з даними таблиці статистично значущих відмінностей у розумінні своїх та чужих емоцій курсантами та студентами юридичних

вишів немає ($p \geq 0,05$). Крім того, лише курсанти обох статей висловилися щодо нерозуміння своїх та розуміння чужих емоцій ($\phi=1,65$; $p=0,049$).

Частка курсантів, які розуміють свої та чужі емоції, статистично значимо менша за поліцейських НПУ ($\phi=2,56$; $p=0,003$). Натомість частки курсантів і поліцейських НПУ, які не розуміють свої та чужі емоції, статистично значимо не відрізняються ($\phi=0,66$; $p\geq 0,05$).

Частка курсантів, які розуміють свої емоції та не розуміють чужих, статистично значимо менша, порівняно з цивільними особами ($\phi=1,79$; $p=0,037$). Частки курсантів і цивільних осіб, які висловилися щодо нерозуміння своїх і чужих емоцій, статистично значимо не відрізняються ($\phi=0,68$; $p=0,1$).

Отже, проведене анкетування студентів юридичних вишів, поліцейських НПУ та цивільних осіб щодо розуміння ними емоцій дозволило

визначити, що лише курсанти (чоловічої та жіночої статі) висловилися про те, що не розуміють своїх емоцій, але розуміють емоції інших людей. Поліцейські більш здатні до розуміння власних і чужих емоцій, ніж курсанти.

Відповідно до завдань дослідження застосовано проективну методіку, яка складалася із семи карток, кожна з яких містила зображення обличчя людини з мімічним вираженням однієї з базових емоцій (зображення взяті із книги П. Екмана) (Hud, 2018). Респондентам було запропоновано визначити, яку базову емоцію передає людина, чие обличчя зображене на картках № 1–7

Узагальнені дані щодо правильних відповідей респондентів всіх експериментальних груп щодо ідентифікації емоцій подані у гістограмі (рис. 2).

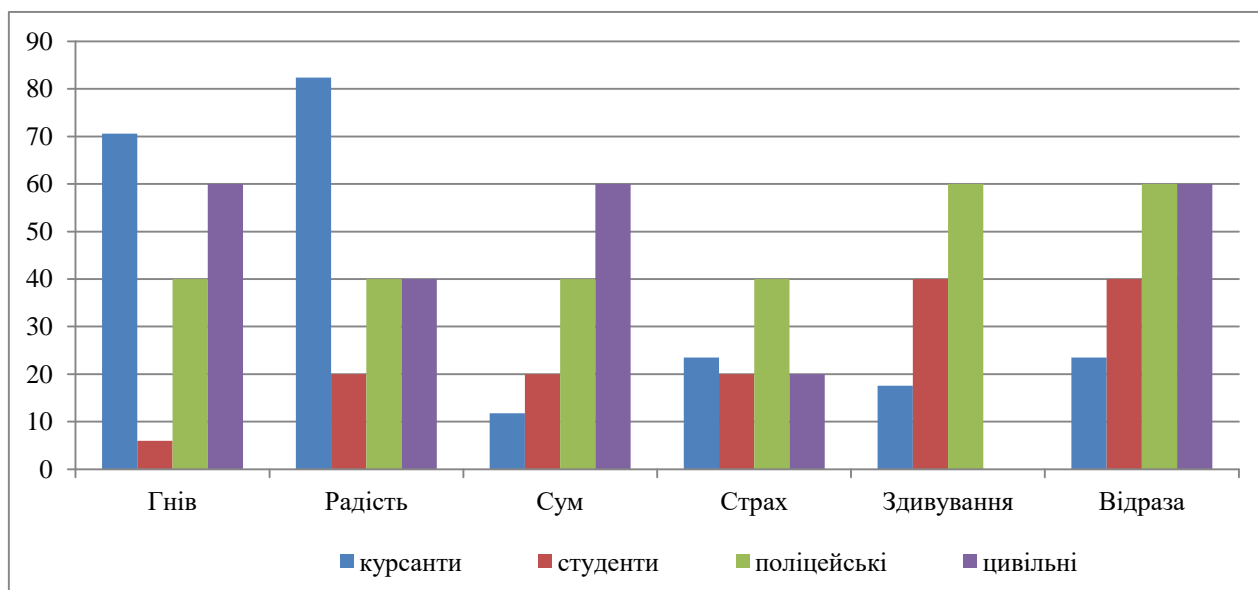

Рис. 2. Представленість правильних варіантів відповідей щодо розпізнавання базових емоцій (дані у %)

Відповідно до представлених у гістограмі даних респонденти експериментальних груп жодного разу не розпізнали за мімічними виявами емоцію «зневага», а цивільні особи ще й не ідентифікували емоції «відраза», «здивування». У

своїх відповідях поліцейські НПУ здебільшого використали слова, які описують психічні стани людини, але вони не є назвами базових емоцій.

Отримані відповіді курсантів подано в табл. 2.

Таблиця 2

Варіанти слів-відповідей курсантів на картки із зображеннями базових емоцій

Базові емоції	Слова-відповіді
Радість	Радість (11 разів), веселість (2), посмішка (1), щастя (1), хитрість (1), ейфорія (1)
Сум	Серйозність (3 рази), сум (2), невдоволення (2), погроза (1), байдужість (1), агресія (1), задуманість (1), втома (1), ображеність (1), розпач (1), стриманість (1), гнів (1), пригніченість (1)
Гнів	Злість (12 разів), застережливність (1), стурбованість (1), недорозуміння (1), серйозність (1), впевненість (1)
Страх	Страх (4 рази), агресія (3), здивування (2), шок (1), гидливість (1), злість (1), переляк (1), відраза (1), враженість (1), розчарування (1), гнів (1)
Здивування	Здивування (3 рази), шок (4), страх (2), розчарування (2), нерозуміння (1), ступор (1), серйозність (1), усвідомлення (1), враженість (1), хвилювання (1), розчарованість (1)
Відраза	Відраза (4 рази), невдоволення (4), біль (2), презирливість (1), противність (1), заздрість (1), нерозуміння (1), злість (1), неприязнь (1), здивування (1)
Зневага	Радість (3 рази), задуманість (2), зухвалість (2), недовіра (1), упевненість (1), нейтральність (1), нерішучість (1), обережність (1), посмішка (1), серйозність (1), спокійність (1), стомленість (1), щасливий (1)

Відповідно до даних таблиці, курсанти описали кожну із запропонованих базових емоцій, використовуючи від 6 до 13 слів-характеристик. Найбільшу кількість слів (13) курсанти застосували для опису емоцій «зневага», «сум», найменшу (6) – для опису емоцій «радість», «гнів».

Для інтерпретації базової емоції «радість» курсанти використали слова, які описують емоцію задоволення («радість», «щастя», «веселість») та слово «ейфорія», що є найвищим виявом радості. Слід зазначити, що одна особа за ознакою «посмішка» не ідентифікувала цю емоцію, а одна особа використала слово «хитрість», однак воно є ознакою підступності, а не радості.

Базову емоцію «сум» точно назвали лише двічі. Курсанти використовували близькі за значенням слова «пригніченість», «розпач», «ображеність», «невдоволення», а також протилежні за значенням – «агресія», «гнів». Також для опису цієї емоції було використано слова «серйозність», «погроза», «байдужість», «стриманість».

Для опису базової емоції «гнів» курсанти використали синонім «злість» дванадцять разів, а решта відповідей були неправильними.

Базова емоція «страх» точно названа курсантами чотири рази. Використані слова «шок», «здивування», «враженість» точно не описують цю емоцію. У фаховій літературі формами вияву страху називають острах, тривожність, боязкість, переляк, побоювання, розгубленість, панічний стан,

а також жах – крайній ступінь вияву страху (Bryhadyr, 2018; Malkova, 2018).

Базова емоція «здивування» впізнана трічі. Курсанти вжили близьке за значенням слово «враженість», а також слова «шок», «страх», «розчарування», які не описують цю емоцію.

Базову емоцію «відраза» курсанти розпізнали чотири рази. Вони використали для її опису слова «противність» та «презирливість», але, відповідно до думки П. Екмана, відразу можна відчувати до чогось, а презирство – до людини (Hud, 2018). Зовсім не ідентифікують базову емоцію «відраза» вжиті курсантами слова «біль», «злість», «невдоволення», «неприятель» (означає неприхильність до кого-небудь і нелюб'язне ставлення), «зздрість» (неприятель, вороже ставлення до успіхів і переваг інших).

Базову емоцію «зневага» жодного разу не було впізнано. Її курсанти помилково ідентифікували як базову позитивну емоцію «радість» («щастя») або як її мімічний вияв – «посмішка». Для інтерпретації емоції «зневага» курсанти використали слова, які є назвами рис характеру особистості: «впевненість», «нерішучість», «серйозність», «обережність»), а також слово «зухвалість», що означає негативний поведінковий вияв, відсутність належної поваги до когось; назви психічних станів («спокійність», «стомленість», «задуманість»).

Узагальнені результати щодо правильної інтерпретації курсантами базових емоцій подано в табл. 3.

Таблиця 3

Характеристика правильно визначених емоцій курсантами, %

Радість	Гнів	Страх	Відраза	Здивування	Сум	Зневага
82,4	70,6	23,5	23,5	17,6	11,8	–

Відповідно до отриманих результатів більшість курсантів (70,6 – 82,4 %) розпізнали емоції «радість» і «гнів» за їх мімічними виявами. Решту базових емоцій змогли інтерпретувати лише від 12 до 24 % курсантів. Емоцію «зневага» не впізнав ніхто з них.

Статистично визначено, що курсанти найчастіше впізнавали емоцію «радість» ($\phi=2,21$; $p=0,013$) з-поміж усіх запропонованих зображень базових емоцій. Базову емоцію «гнів» ($\phi=1,60$; $p=0,055$) курсанти впізнавали не частіше за інші базові емоції. Такі базові емоції, як «сум», «здивування», «відраза» та «страх» курсанти

здебільшого розпізнавали рідше за інші базові емоції ($p \geq 0,05$).

Отже, курсанти правильно ідентифікували (принаймні один раз) усі базові емоції, окрім емоції «зневага». Найпростіше їм вдалося вербалізація емоцій «радість», «сум», найскладніше – «зневага», «сум». Водночас немає жодної базової емоції, яку б правильно розпізнали всі курсанти. Найчастіше вони правильно ідентифікували базову емоцію «радість», яка передає стан задоволення. Найбільші труднощі курсанти відчули під час розпізнавання за мімічними виявами базової емоції «зневага» та її вербалізації.

Таблиця 4

Відмінності в розпізнаванні базових емоцій респондентами експериментальних груп (Ф-критерій Фішера)

Базові емоції	Відмінності		
	(курсанти-студенти)	(курсанти-поліцейські)	(курсанти-цивільні)
Гнів	0,42	5,19***	0,43
Радість	2,56**	1,72*	1,72*
Сум	1,33	1,27	2,03*
Страх	0,16	0,68	0,16
Здивування	0,92	1,72*	1,65*
Відраза	0,68	1,44	1,92*

Примітка: * – $p \leq 0,05$; ** – $p \leq 0,01$; *** – $p \leq 0,001$

Відповідно до даних таблиці, статистично значимо встановлено, що курсанти частіше правильно ідентифікували емоцію «радість», ніж респонденти інших експериментальних груп: поліцейські НПУ ($\varphi=1,72$; $p=0,043$), студенти ($\varphi=2,56$; $p=0,003$), цивільні особи ($\varphi=1,72$; $p=0,043$).

Курсанти частіше впізнавали емоцію «гнів», порівняно з поліцейськими НПУ ($\varphi=5,19$; $p=0,000$), причому частота правильного впізнавання цієї емоції курсантами, студентами та цивільними особами не відрізняється ($p \geq 0,05$).

Частота правильної ідентифікації курсантами емоцій «страх», «відраза» така ж, як і в респондентів інших експериментальних груп ($p \geq 0,05$). Однак емоцію «здивування» частіше впізнавали поліцейські НПУ, ніж курсанти ($\varphi=1,72$; $p=0,043$), а частота правильної інтерпретації цієї емоції курсантами та студентами не відрізняється ($\varphi=0,92$; $p \geq 0,05$).

Емоцію «сум» частіше впізнавали цивільні особи ($\varphi=2,03$; $p=0,021$), аніж курсанти.

Таблиця 5

Характеристика правильно визначених базових емоцій курсантами, які зазначили, що розуміють / не розуміють емоції інших людей, %

	Радість	Гнів	Страх	Сум	Відраза	Здивування	Зневага
Розумію емоції інших людей	60%	60%	30%	10%	10%	10%	–
Не розумію емоції інших людей	85,7%	85,7%	14,3%	14,3%	42,9%	14,3%	–

Згідно з наведеними в таблиці даними курсанти, які впевнені, що розуміють емоції інших людей, удвічі частіше впізнають емоцію «страх», яка виявляється в ситуації загрози, ніж курсанти, які переконані у своєму невмінні розуміти чужі емоції. Останні впізнають емоцію «відраза», яка є станом психічного пересичення, у чотири рази частіше, ніж курсанти, які вважають, що розуміють емоції інших людей.

Статистично значущих відмінностей у розпізнаванні базових емоцій курсантами, які переконані, що розуміють чужі емоції, та курсантами, які впевнені, що не розуміють чужих емоцій, не встановлено.

Висновки

За результатами проведеного емпіричного дослідження визначено:

– Рівень емоційної обізнаності курсантів-першокурсників недостатній. Курсанти не завжди усвідомлюють і розуміють емоції, які переживають, можуть їх правильно вербалізувати й інтерпретувати, відчують труднощі в розпізнанні та розумінні базових емоцій за їх мімічними виявами.

– Курсанти менш упевнені у власній здатності зрозуміти свої та чужі емоції, аніж поліцейські НПУ, однак більше переконані в цьому, порівняно з цивільними особами старшого за них віку.

– Більшість опитаних курсантів вказали, що розуміють свої емоції. Менше половини опитаних курсантів вважають, що розуміють емоції інших людей. Наявні курсанти жіночої статі, які зазначили, що не розуміють ні своїх, ні чужих емоцій, та курсанти обох статей, які впевнені, що розуміють емоції інших людей, однак не розуміють власні емоції.

– Курсанти й студенти схожі за своєю переконаністю щодо розуміння своїх емоцій і нерозуміння емоцій інших людей, чим значно відрізняються від поліцейських НПУ та цивільних осіб, які впевнені в наявності цих умінь у них.

– Базові емоції за їх мімічними виявами розпізнали не всі респонденти експериментальних груп: емоцію «зневага» не розпізнав ніхто, емоції «відраза», «здивування» не розпізнали цивільні особи, емоцію «радість» – студенти.

– Курсанти, які перебувають на офлайн навчанні, частіше впізнавали емоцію «радість», порівняно з респондентами інших експериментальних груп, зокрема студентами цивільних вишів, які навчаються онлайн. Курсанти частіше впізнавали емоцію «гнів», ніж поліцейські НПУ. Натомість емоцію «здивування» частіше впізнавали поліцейські НПУ, аніж респонденти інших експериментальних груп. Курсанти, як і студенти юридичних вишів та поліцейські НПУ, відчували труднощі у впізнаванні емоції «сум», яка є протилежною радості, на відміну від цивільних осіб.

– Курсанти, які зазначили, що розуміють чужі емоції, та курсанти, які вказали, що не розуміють чужі емоції, не відрізняються за вмінням впізнавати базові емоції за їх мімічними виявами, відчують труднощі у впізнаванні та розумінні емоцій оточення.

– Курсанти – майбутні поліцейські НПУ потребують розвитку здатності диференціювати патерни лицьової експресії співрозмовника (об'єкта професійної уваги) насамперед за мімічними виявами базових емоцій («зчитування» емоцій інших людей) і поповнення свого словника емоцій (вербалізації емоцій).

Перспективами майбутніх наукових досліджень є вивчення особливостей емоційної обізнаності курсантів різних курсів і спеціальностей.

References

- [1] Barmak, O.V., Manziuk, E.A., Kalyta, O.D., Krak, Yu.V., Kuznietsov, V.O., Kulas, A.I. (2020). Recognition of emotional manifestations by grouping clusters of characteristic facial expressions of a person. *Programming problems*, 2-3, 173-183. doi: 10.15407/pp2020.02-03.173.
- [2] Bryhadyr, M.B. (2018). Peculiarities of the appearance and feeling of the emotion of fear in modern society. *Scientific Bulletin of Kherson State University*, 2(1), 20-24. Retrieved from <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/449>.
- [3] Dmytryk, Yu.I., & Kondratiuk, O.V. (2021). Profiling in the activities of operational units. *Social and legal studies*, 3(13), 95-100. doi: 10.32518/2617-4162-2021-3-95-100.
- [4] Ekman, P. (1999). *Basic Emotions*. Chapter 3. T. Dalgleish, M. J. Power (Eds.). First published. doi: 10.1002/0470013494.ch3.
- [5] Ekman, P. (2003). *Emotions Revealed: Understanding Faces and Feelings*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- [6] Ekman, P. (2020). *The theory of lies. How to identify a liar in business, politics and private life*. Kyiv: KM-Books.
- [7] Goulman, D. (2018). *Emotional intelligence*. Kharkiv: Vivat.
- [8] Halustian, O.A., Zakharenko, L.M., & Motliakh, O.I. (2019). *Profiling technologies in investigative activity*. Kyiv: Osvita Ukrainy.
- [9] Havryshchak, L., & Borysenko, Z. (2019). Happiness as a psychological category. *Problems of humanitarian sciences*, 45, 39-51. doi: 10.24919/2312-8437.45.196994.
- [10] Hud, H.O. (2018). Emotional sphere of personality: theoretical and methodological aspect of research. *Actual problems of psychology*, 14(1), 84-94.
- [11] Ioffe, M.V., & Vynohradova, V.E. (2020). The use of non-verbal manifestations of disgust and contempt in the communicative process. *Scholarly notes of V.I. Vernadsky Tavri National University*, 31(70), 4, 103-109. doi: 10.32838/2709-3093/2020.4/15.
- [12] Izard, C. (2007). Basic Emotions, Natural Kinds, Emotion Schemas, and a New Paradigm. *Perspectives on Psychological Science*, 2(3). doi: 10.1111/j.1745-6916.2007.00044.x.
- [13] Kyrylenko, T. (2018). Emotional sphere of personality: study vectors. *Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University*, 1(8), 26-30. Retrieved from <https://bpsy.knu.ua/index.php/psychology/article/view/190>.
- [14] Lazurenko, O.O. (2018). *Psychology of emotions*. Kyiv: Kn. Plus.
- [15] Linviakova, I.A., & Khahetska, N.V. (2018). Research on the influence of emotions on the state of personality. *A young scientist*, 11(51), 806-809.
- [16] Litinska, O., & Palenka, V. (2018). The concept of "anger" in linguistic and psychological research. *A young scientist*, 12(64), 139-142. doi: 10.32839/2304-5809/2018-12-64-36.
- [17] Malkova, T.M. (2018). *Visual psychodiagnostics*. Kyiv: Derzh. un-t telekomunikatsii.
- [18] Matsumoto, D., & Hwang, H.S. (2013). Basic Emotions. *Cross-Cultural Psychology*, 2. doi: 10.1002/9781118339893.wbecpp196.
- [19] Mykhailiuk, I.O., & Zakharenko, L.M. (2023). Understanding of emotions by students of higher education. *Scientific start 2023: materials of the International of science conference* (pp. 76-79). Kyiv: ACADEMCONF.COM. Retrieved from <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/24153>.
- [20] Mykhalchuk, N., & Onufriieva, L. (2020). Psycholinguistic features of the representation of emotions using the concept "fear". *Problems of modern psychology*, 48, 206-227. doi: 10.32626/2227-6246.2020-48.206-227.
- [21] Olkhovych-Novosadiuk, M. (2022). Psycholinguistic aspects of the concept of joy in the Ukrainian language and culture. *Slavia orientalis*, LXXI(3), 611-624. doi: 10.24425/slo.2022.142782.
- [22] Ortony, A. (2021). Are All "Basic Emotions" Emotions? A Problem for the (Basic) Emotions Construct. *Perspectives on Psychological Science*, 17(2). doi: 10.1177/1745691620985415.
- [23] Sweeney, K. (2022). Understanding emotion as a strategy in policing. *The Police Journal: Theory, Practice and Principles*, 95(3). doi: 10.1177/0032258X211018496.
- [24] Varii, M.Yu. (2016). *General psychology* (5th ed.), (vol. 1). Lviv: Apriori.
- [25] Voitsekhivska, N.K. (2018). Negative emotions as an obstacle to mutual understanding between speakers in a dialogic discourse. *Scientific newsletter of I. Franko Drohobyt'sk State Pedagogical University*, 9, 40-43.
- [26] Zarytska, V.V. (2022). Awareness of one's own emotions as a factor of intelligent behavior. *Bulletin of Kharkiv National Pedagogical University named after H.S. Skovoroda*, 66, 95-102. doi: 10.34142/23129387.2022.66.06.
- [27] Zinck, A., & Newen, A. (2008). Classifying Emotion: A Developmental Account. *Synthese*, 161(1), 1-25. doi: 10.1007/s11229-006-9149-2.

Список використаних джерел

- [1] Бармак О. В., Манзюк Е. А., Калита О. Д., Крак Ю. В., Кузнецов В. О., Куляс А. І. Розпізнавання емоційних проявів за групуванням скупченостей характерних мімічних станів обличчя людини. *Проблеми програмування*. 2020. № 2-3. С. 173–183. doi: 10.15407/pp2020.02-03.173.
- [2] Бригадир М. Б. Особливості появи та відчуття емоції страху у сучасному суспільстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 2. Т. 1. С. 20–24. (Серія «Психологічні науки»). URL: <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/449>.
- [3] Дмитрик Ю. І., Кондратюк О. В. Профайлінг у діяльності оперативних підрозділів. *Соціально-правові студії*. 2021. Вип. 3 (13). С. 95–100. doi: 10.32518/2617-4162-2021-3-95-100.
- [4] Ekman P. Basic Emotions. Chapter 3 / Editor(s): T. Dalgleish, M. J. Power. First published. 25 February 1999. doi: 10.1002/0470013494.ch3.
- [5] Ekman P. *Emotions Revealed: Understanding Faces and Feelings*. London: Weidenfeld and Nicolson, 2003.
- [6] Екман П. Теорія брехні. Як визначити брехуна в бізнесі, політиці та приватному житті. Київ: КМ-Букс, 2020. 320 с.
- [7] Гоулман Д. Емоційний інтелект. Харків: Віват, 2018. 512 с.
- [8] Галустьян О. А., Захаренко Л. М., Мотлях О. І. Технології профайлінгу в слідчій діяльності: метод. рек. Київ: Освіта України, 2019. 45 с.
- [9] Гавришак Л., Борисенко З. Щастя як психологічна категорія. *Проблеми гуманітарних наук*. 2019. № 45. С. 39–51. (Серія «Психологія»). doi: 10.24919/2312-8437.45.196994.
- [10] Гуд Г. О. Емоційна сфера особистості: теоретико-методологічний аспект дослідження. *Актуальні проблеми психології*. 2018. Т. 14. Вип. 1. С. 84–94.
- [11] Іоффе М. В., Виноградова В. Є. Використання невербальних проявів відрази та презирства в комунікативному процесі. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2020. Т. 31 (70). № 4. С. 103–109. (Серія «Психологія»). doi: 10.32838/2709-3093/2020.4/15.
- [12] Izard C. Basic Emotions, Natural Kinds, Emotion Schemas, and a New Paradigm. *Perspectives on Psychological Science*. 2007. Vol. 2. Issue 3. doi: 10.1111/j.1745-6916.2007.00044.x.
- [13] Кириленко Т. Емоційна сфера особистості: вектори вивчення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2018. Т. 1. № 8. С. 26–30. (Серія «Психологія»). URL: <https://bpsy.knu.ua/index.php/psychology/article/view/190>.
- [14] Лазуренко О. О. Психологія емоцій. Київ: Кн. Плюс, 2018. 264 с.
- [15] Літвякова І. А., Ханецька Н. В. Дослідження впливу емоцій на стан особистості. *Молодий вчений*. 2017. № 11 (51). С. 806–809.
- [16] Літінська О., Паленга В. Концепт «гнів» в лінгвістичних та психологічних дослідженнях. *Молодий вчений*. 2018. № 12 (64). С. 139–142. doi: 10.32839/2304-5809/2018-12-64-36.
- [17] Малкова Т. М. Візуальна психодіагностика: навч. посіб. Київ: Держ. ун-т телекомунікацій, 2018. 132 с.
- [18] Matsumoto D., Hwang H. S. Basic Emotions. *Cross-Cultural Psychology*. 2013. Vol. 2. doi: 10.1002/9781118339893.wbeccp196.
- [19] Михайлюк І. О., Захаренко Л. М. Розуміння емоцій здобувачами вищої освіти. *Науковий старт 2023: матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 29 січ. 2023 р.)*. Київ: ACADEMCONF.COM, 2023. С. 76–79. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/24153>.
- [20] Михальчук Н., Онуфрієва Л. Психолінгвістичні особливості репрезентації емоцій за допомогою концепту «страх». *Проблеми сучасної психології*. 2020. № 48. С. 206–227. doi: 10.32626/2227-6246.2020-48.206-227.
- [21] Ольхович-Новосадиук М. Психолінгвістичні аспекти концепту радості в українській мові та культурі. *Slavia orientalis*. 2022. Т. LXXI. № 3. С. 611–624. doi: 10.24425/slo.2022.142782.
- [22] Ortony A. Are All «Basic Emotions» Emotions? A Problem for the (Basic) Emotions Construct. *Perspectives on Psychological Science*. 2021. Vol. 17. Issue 2. doi: 10.1177/1745691620985415.
- [23] Sweeney K. Understanding emotion as a strategy in policing. *The Police Journal: Theory, Practice and Principles*. 2022. Vol. 95. Issue 3. doi: 10.1177/0032258X211018496.
- [24] Варій М. Й. Загальна психологія: підручник: у 2 т. 5-те вид., випр. і доповн. Львів: Априорі, 2016. Т. 1. 382 с.
- [25] Войцехівська Н. К. Негативні емоції як перешкода для взаєморозуміння мовців у діалогічному дискурсі. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка*. 2018. № 9. С. 40–43. (Серія «Філологічні науки»).
- [26] Зарицька В. В. Усвідомлення власних емоцій як чинник розумної поведінки. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. 2022. Вип. 66. С. 95–102. (Серія «Психологія»). doi: 10.34142/23129387.2022.66.06.
- [27] Zinck A., Newen A. Classifying Emotion: A Developmental Account. *Synthese*. 2008. Vol. 161. Issue 1. P. 1–25. doi: 10.1007/s11229-006-9149-2.

Recognition and Understanding of Basic Emotions as Components of Emotional Awareness of Cadets

MYKHAILIUK Ivanna

Student of Higher Education of the National Academy of Internal Affairs

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-2639-1353>;

ZAKHARENKO Liudmyla

PhD in Psychology, Senior Researcher of the Unit for the Organization of Scientific Activity and Protection of Intellectual Property Rights of the National Academy of Internal Affairs

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2121-0862>

Abstract: The article presents the results of an empirical study of emotional awareness of first-year cadets. Their ability to recognize basic human emotions by facial expressions, to understand and correctly interpret their emotions and the emotions of other people was analyzed. The purpose of the study is an empirical study of the emotional awareness of cadets. The research methodology consists of modern scientific ideas about the physiological basis of emotions and their differentiation. The research used methods of empirical psychological research (testing, questionnaires), comparative analysis, and the structural-logical method. The scientific novelty of the research lies in the fact that the study of the features of emotional awareness of cadets at the beginning of professional training was carried out. It was established that the level of emotional awareness of first-year cadets is insufficient. Cadets do not always realize and understand the emotions they experience, they cannot always interpret them. They experience difficulties in recognizing and verbalizing basic emotions based on their facial expressions. Cadets are less confident in their own ability to understand their own and other people's emotions, compared to police officers of the National Police of Ukraine and civilians who are older than them. The cadets, like law students, police officers and civilians, did not recognize the emotion "contempt" among other basic emotions. The most recognizable basic emotion is "joy", which cadets recognized more often than law students, police officers, and civilians. However, the emotion "anger" is more recognized and the emotion "surprise" less recognized by university students than police officers. Graduates and police officers were more likely to fail to recognize the emotion of "adness", which is the opposite of joy, compared to civilians. The conducted research made it possible to draw a conclusion about the need to develop the emotional awareness of cadets.

Keywords: basic emotions; emotional awareness; profiling; cadets; students; mental state; facial expressions.